

Література:

1. Кифяк В., Дубінський Р. Цифрові інструменти управління агробізнесом в сучасних умовах технологічних і ринкових викликів. *Сучасні виклики та перспективи розвитку економіки, підприємництва, торгівлі та біржової діяльності*: зб. наук. пр. II Всеукраїнської науково-практичної інтернет конференції науковців та здобувачів вищої освіти (м. Кам'янець-Подільський, 17 квітня 2024 р.). 2024. 326 с. URL.: http://188.190.43.194:7980/jspui/bitstream/123456789/13020/1/41%20економія%203%20Кифяк_Dubinskyi.pdf

ПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ В БЮДЖЕТНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ ЗА УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ

Фрадинський О.А., кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник,

Хмельницький національний університет, м. Хмельницький, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9093-5026>

Надання державою загальносупільних благ, пов'язаних із державним управлінням, обороною, правоохоронною діяльністю, реалізацією потужних інфраструктурних проєктів невідривно пов'язані із бюджетним фінансуванням. Податкові надходження завжди становили лівову частку у доходах як Державного, так і Зведеного бюджету. Проте, протягом останніх трьох років відбулися кардинальні зміни у цьому процесі, які були обумовлені збройною агресією зі сторони нашого північно-східного сусіда та запровадження, у зв'язку із цим, воєнного стану.

Усе це не могло не відобразитись на стані державних фінансів, як у частині формування їх доходів, так і у частині здійснення видатків. Як видно із таблиці 1, якщо у 2021 році (передвоєнному) частка податків у доходах Зведеного бюджету становила 87,46% (1453,8 млрд грн), то у 2022 році різко впала до 61,16% (1343,2 млрд грн), а свого дна сягнула наступного, 2023 року, зменшившись до 52,77%, хоча і вирісши, в абсолютному значенні, до 1638,1 млрд грн. І лише у 2024 році намітилася тенденція до росту – 58,21%, або 2088,3 млрд грн.

**Динаміка податкових надходжень до
Зведеного бюджету України в 2021-2024 роках**

Показник	Роки			
	2021	2022	2023	2024
Всього надходжень, млрд грн	1662,2	2196,3	3104,3	3587,8
Податкові надходження, млрд грн	1453,8	1343,2	1638,1	2088,3
Частка податкових надходжень, %	87,46	61,16	52,77	58,21

Джерело: побудовано автором на основі джерел [1; 2; 3; 4]

Така тенденція була обумовлена групою взаємопов'язаних факторів, які були визначені воєнним станом. Це і демографічний, коли значна частка наших громадян змушена була покинути територію України, ставши вимушеними біженцями та шукаючи прихистку в інших країнах. Це і втрата частини економічного потенціалу України, як у вигляді виробництв та бізнесів, так і у вигляді робочої сили, частина якої виїхала за кордон, а частина – поповнила лави Збройних сил України, ставши на захист нашої державності. Це і суттєва лібералізація податкового законодавства, шляхом надання досить широкого кола податкових і митних пільг, що були направлені на підтримку окремих сегментів вітчизняної економіки (малий бізнес, що перебував на спрощеній системі оподаткування); зменшення цін на окремі види стратегічних ресурсів (паливо-мастильні матеріали), компенсацію потреб ЗСУ у окремих видах транспорту, в першу чергу, легкових автомобілях, які були звільнені від сплати митних платежів при імпорті.

Природньо, що усе це не могло не відобразитись на структурі податкових платежів. Таблиця 2 наочно демонструє ті структурні зміни, які сталися при нарахуванні і сплаті податків на зовнішню торгівлю. Якщо у 2021 році вони становили третину усіх податкових надходжень – 33,97 %, то у 2022 році стрімко обвалилися до 23,68 %. І лише після оцінки наслідків лібералізації у сфері митних платежів та повернення до довоєнного режиму оподаткування пального і автотранспорту, яке, за оцінками народного депутата Д. Гетманцева, обумовило фіскальні збитки на суму близько 42 млрд грн, відбулося зростання надходжень по лінії Державної митної служби України у 2023 році, до 480,6 млрд грн, що склало 29,3 % у структурі податкових надходжень. Ця тенденція, із незначним ростом, продовжилася і у 2024 році, коли частка митних платежів збільшилася до 30,13 % або 629,2 млрд грн.

Ще одним методом надання податкових пільг та підтримки економіки за умов воєнного стану, стала політика переходу на надання преференцій за принципом територіальної адресності – на територіях, які перебували в окупації або на яких велись, або ведуться бойові дії було запроваджено звільнення від екологічного податку, від плати за землею земельних ділянок, забруднених вибухонебезпечними предметами чи на яких розташовані споруди фортифікації; призупинено дію норми щодо загального мінімального податкового зобов'язання.

Таблиця 2

**Податки на зовнішню торгівлю у податкових надходженнях до
Зведеного бюджету України в 2021-2024 роках**

Показник	Роки			
	2021	2022	2023	2024
Податкові надходження, млрд грн	1453,8	1343,2	1638,1	2088,3
Податки на зовнішню торгівлю, млрд грн	493,9	318,1	480,6	629,2
Частка податків на зовнішню торгівлю у податкових надходженнях, %	33,97	23,68	29,3	30,13

Джерело: побудовано автором на основі джерел [1; 2; 3; 4]

Як би там не було, але затяжна війна, що тривас вже четвертий рік, обумовлює потребу у фінансуванні витрат на оборону. Якщо у передвоєнному 2021 році, витрати на оборону становили лише 8,77 % від загальної величини податкових надходжень (таблиця 3), то у 2022 році вони склали 85,08 % від величини сплачених податків. А у 2023 і 2024 році, коли війна перейшла у затяжну фазу, податкові надходження не перекривають оборонних потреб України – у 2023 році вони були меншими на 28 % від оборонних витрат, а у 2024 році – на 10 %.

Таблиця 3

**Коефіцієнт покриття податками витрат на оборону
України в 2021-2024 роках**

Показник	Роки			
	2021	2022	2023	2024
Податкові надходження, млрд грн	1453,8	1343,2	1638,1	2088,3
Витрати на оборону, млрд грн	127,5	1142,9	2097,6	2304,5
Коефіцієнт покриття податковими надходженнями витрат на оборону	0,0877	0,8508	1,28	1,10

Джерело: побудовано автором на основі джерел [1; 2; 3; 4]

Тому, не дивлячись на збільшення частки неподаткових надходжень, емісійний дохід від девальвації гривні, донати населення та міжнародну фінансову допомогу і кредити, Україна продовжує шукати додаткові джерела фінансування своїх загальнодержавних потреб. І альтернативи підвищенню рівня оподаткування тут немає. Це переконливо продемонструвало прийняття урядом України Національної стратегії доходів до 2030 року та зміни у Податковому кодексі України, які вступили в дію із 01 січня 2025 року. В першу чергу, вони стосуються змін правил гри із підприємцями-спрощенцями, для яких запроваджено військовий збір, а також підвищення цього обов'язкового платежу для найманих працівників, які є платниками податку на доходи фізичних осіб, із 1,5 до 5 %. Таким чином, військовий збір перетворився у повноцінний податок, який відсутній у Податковому кодексі України, але є суттєвим важелем регулювання доходів (прямо) і споживання (опосередковано).

Таким чином, слід визнати, що якщо на початку воєнного стану вітчизняні урядовці пішли шляхом податкової лібералізації, яка обумовила суттєве частки податків у державних доходах і на яке можна було йти з огляду на рівень міжнародної фінансової підтримки України на той час, то із затягуванням воєнних дій у часі та зменшенням зовнішньої фінансової допомоги, в Україні не залишається іншого варіанту у сфері державних фінансів як перегляд існуючих податкових норм, збільшення ставок діючих податків та запровадження нових. І цей процес не буде зосереджений на часовому проміжку ведення воєнних дій, адже післявоєнна відбудова України теж потребуватиме фінансових ресурсів, як і наявність потужних збройних сил, наявність яких не викликає заперечень з огляду на події останніх років.

Література:

1. Бюджет 2021 року. URL: <https://mof.gov.ua/uk/budget-process-projects-declaration> (дата звернення: 02.02.2025).
2. Бюджет 2022 року. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538 (дата звернення: 02.02.2025).
3. Бюджет 2023 року. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582 (дата звернення: 02.02.2025).
4. Бюджет 2024 року. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698 (дата звернення: 02.02.2025).
5. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (дата звернення: 04.02.2025).